

COVID 19 KASALLIGINI O'TKAZGAN BEMORLARDA KASALLIK KECHISHINI JIGAR FUNKSIONAL KO'RSATKICHLARI.

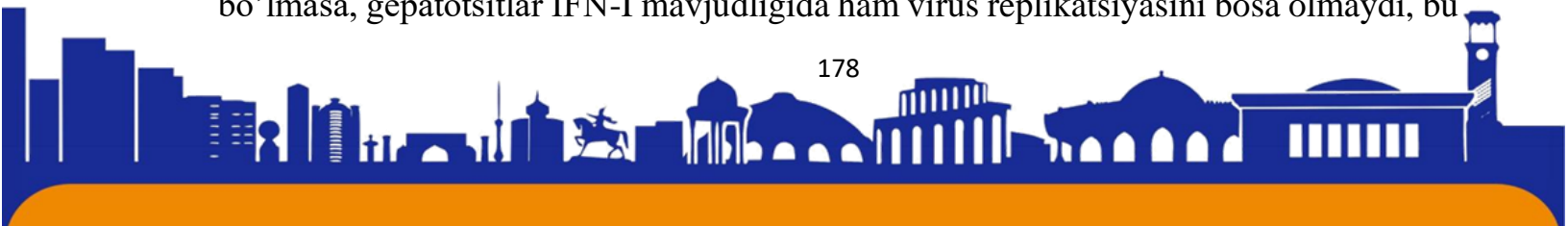
No'monova Go'zaloy Davronbek qizi
Andijon davlat tibbiyot instituti magistranti

Ilmiy rahbar: Soliyev A.Q.

Annotatsiya: Keksa yoshdagi bemorlar COVID 19 ga chalingan bemorlar orasidan yuqori xavfga kiruvchi maxsus guruh hisoblanadi, hamda klinik belgilari tez suratda rivojlanadi. Koronavirus kasalligi 2019 (COVID-19) pandemiyasi butun dunyo bo'ylab avj olishda davom etayotgan bo'lsada, ko'plab mamlakatlarda ushbu kasallikning klinik va laboratoriya tadqiqotlari cheklangan. Biz kasallik bilan bog'liq samarali ko'rsatkichlarni aniqlash uchun COVID19 bilan kasallangan bemorlarning epidemiologik, klinik va laboratoriya natijalarini tekshirdik.

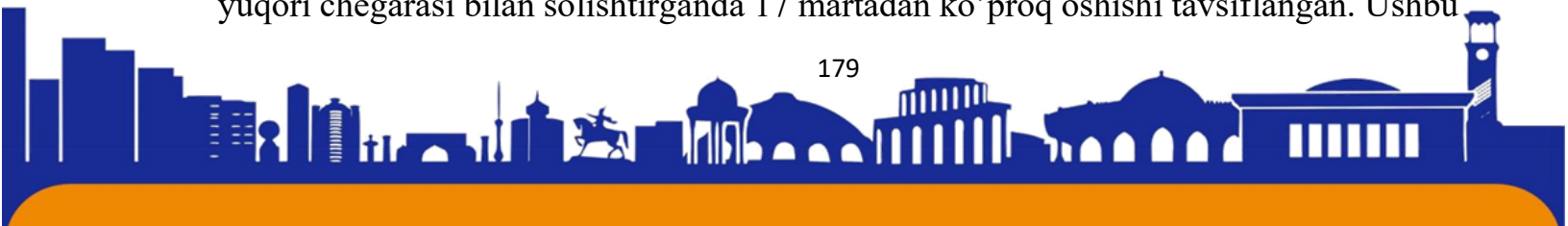
Kalit so'zlar: COVID 19(CoronaVirusDisease-19), pandemiya, jigar xolangiotsitlari, jigar disfunktsiyasi, gipoalbuminemiya va trombositopeniya, koagulyatsiya.

Virus Yer yuzi bo'yicha oyiga 80-90 ming odamning o'limiga sabab bo'lyapti. Shu bois Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti SOVID-19 pandemiyasini yana uch oyga uzaytirishga majbur bo'ldi. Boz ustiga, so'nggi oylarda turli mintaqalarda "omikron" shtammining XBB.1.5 subvarianti keng tarqalmoqda. U hozirgacha bizga ma'lum mutasiyalar orasida eng yuquvchani sifatida baholanyapti. Ammo mutaxassislarni tashvishga solayotgan omil shundagina iborat emas. Negaki, bu dard vaqt o'tishi bilan qator xavfli asoratlarini ham namoyon qilmoqda. Pandemiya davrida ma'lum bo'ldiki, COVID-19 o'tkir respirator infeksiyadan tashqari, balki ko'p a'zolar, jumladan, jigar kabi muhim a'zolar soniga Zarar yetkazadigan kasallikdir. Bu masala biz tomonidan o'sha paytda mavjud bo'lgan adabiyotlarni umumlashtirish asosida maxsus sharhlarda yoritildi. Jigar ko'p funksiyalarga ega bo'lgan muhim organdir. Jigarning himoya funksiyasi endogen va ekzogen omillarni zararsizlantirishni o'z ichiga oladi. Jigar hujayralari tananing immunitetini himoya qilishda faol ishtirok etadi. Jigarda T va B limfotsitlar mavjud, 671Intensive671671 hujayralar IL-1 va IL-6 yallig'lanish mediatorlarini ishlab chiqaradi, Kupfer hujayralari ixtisoslashgan jigar makrofaglari bo'lib, virusni samarali ushlab va uning replikatsiyasini buzish uchun zarurdir. Oxirgi jarayon interferon (IFN) –I bilan Kupfer hujayralarining aktiv kationini o'z ichiga oladi va virusning qo'shni gepatotsitlarga tarqalishini oldini oladi. Kupfer hujayralari bo'lmasa, gepatotsitlar IFN-I mavjudligida ham virus replikatsiyasini bosa olmaydi, bu

uzoq muddatli virus replikasiyasiga va hatto mumkin bo'lgan og'ir T-hujayra immunopatologiyasiga olib keladi. Jigar nafas yo'llari bilan birga patologik jarayonda faol ishtirok etishi va COVID-19 ning kechishi va natijasi ushbu infeksiyadan jigar shikastlanishining chastotasi va darajasi bilan chambarchas bog'liqligi ko'rsatdi. Biroq, COVID-19 pandemiyasi davrida surunkali jigar kasalligi bilan og'riqan bemorlarning muammolari o'rganishni talab qiladi. Surunkali jigar kasalliklari dunyoda eng keng tarqalgan kasalliklardan biri bo'lib, epidemiyada ushbu patologiyalar bilan og'riqan bemorlarni samarali kuzatish va davolashni davom ettirish salomatlikni saqlash, shuningdek, sog'liqni saqlash yukini kamaytirish va umumiy kasalliklarni kamaytirish uchun juda muhimdir. Koronavirus infeksiyasi qurbonlari soni. Bugungi kunga kelib, ilmiy ma'lumotlar koronavirus infeksiyasining yuqish ehtimoli va og'ir kechishi ehtimoli yuqori bo'lgan xavf guruhiga keksa yoshdagi bemorlar hamda gipertoniya, yurak-qon tomir kasalliklari va qandli diabet kabi surunkali yurak-qon tomir kasalliklari bilan og'riqan bemorlar kirishini tasdiqladi. Boshqa surunkali kasalliklarning, xususan, jigar kasalliklarining ta'siri haqida kamroq ma'lum. Biroq, og'ir fibroz va jigar sirrozi bilan og'riqan bemorlar, jigar transplantatsiyasidan 671ntens bemorlar ham infeksiya xavfi yuqori bo'lgan va COVID-19 ning og'ir kechishi bilan zaif guruh ekanligi allaqachon aniq. Shuning uchun ularga o'zini-o'zi izolyatsiya qilish va ijtimoiy aloqalarni qisqartirish qat'iy belgilangan. Jigar ko'p funktsiyalarga ega bo'lgan muhim organdir. Jigarning himoya funktsiyasi endogen va ekzogen omillarni detoksifikatsiya qilishni o'z ichiga oladi. Klinik ma'lumotlarning tahlili yangi koronavirus infeksiyasining COVID-19 surati shuni ko'rsatadiki, jigar disfunktsiyasi og'ir kasallik bilan kasalxonaga yotqizilgan bemorlarda keng tarqalgan hodisa. Turli ma'lumotlarga ko'ra, bemorlarning 18-50 foizida 671ntensi aminotransferaza (ALT) va 671ntensive aminotransferaza (AST) yuqori darajalari qayd etilgan. COVID-19da jigar disfunktsiyasi ko'pchilik tadqiqotchilar tomonidan yengil deb hisoblanadi va u bilan birga keladigan zarar sifatida ko'riladi. Ba'zi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, COVID-19 bilan og'riqan bemorlarning 4-14 foizida jigar bilan birga keladigan kasalliklar mavjud va 15-55% hollarda kasallikning rivojlanishi davomida aminotransferaza darajasi normal bo'lmagan. Og'ir COVID-19 bilan og'riqan bemorlar ko'pincha jigar disfunktsiyasidan aziyat chekadi. Nyu-Yorkda 5700 bemor ishtirokida o'tkazilgan tadqiqotda 58,4% AST qiymati 40 U / L dan va 39,0% 60 U / L dan yuqori ALT qiymatlariga ega edi. AST yoki ALT darajasining normaning yuqori chegarasi bilan solishtirganda 17 martadan ko'proq oshishi tavsiflangan. Ushbu

56 nafar bemorning 3 nafari 18-65 yoshda (3/1 373; 0,2%) bo'lgan va 53 nafari vafot etgan: 25 nafari 18-65 yoshda (25/134; 18,7%). Ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, jigar disfunktsiyasi bilan kasallanish holatlari COVID-19 og'irligiga mutanosib ravishda oshadi. Ko'rinishidan, COVID-19 da ALT ning ko'tarilishi, gipoalbuminemiya va trombositopeniya kasallikning noqulay prognoz omili hisoblanadi. Shunga o'xshash holatlar pediatriya amaliyotida qayd etilgan. COVID-19 bilan kasallangan chaqaloqlar ustida olib borilgan bir nechta tadqiqotlar kasallikning 7 dan 11 kuniga qadar jigarning shikastlanishi holatining kuchayishi, shuningdek, boshqa organlarning ko'plab zararlanishini ko'rsatdi. COVID-19 bilan og'riqan bemorlarda jigar yo'llarini o'rganish ularning COVID-19 infeksiyasiga yuqori sezuvchanligini va kuchli virus replikatsiyasini saqlab qolishini ko'rsatdi. SARS-CoV-2 virusi xolangiositlardagi o't kislotalarining to'siq va transport funksiyalarini buzadi. Bu taxmin COVID-19 bilan kasallangan bemorlarda qon zardobidagi gammaglutamil transferaza (GGT) darajasining oshishi bilan tasdiqlanadi. Og'ir COVID-19 bilan og'riqan bemorlarning ko'pchiligida qon zardobida yallig'lanishga qarshi sitokinlarning normadan yuqori o'sishi kuzatildi. Yallig'lanishga qarshi sitokinlarning haddan tashqari ishlab chiqarilishi sitokin bo'roni sifatida tavsiflangan. Yuqori sitokin konsentratsiyasi vaqt o'tishi bilan kamaymasa, qon tomirlarining gipero'tkazuvchanligi, ko'p a'zolar yetishmovchiligi va oxir oqibat o'lim xavfining oshishiga olib keladi. Infeksiyaga qarshi immunitet reaksiyasi paytida qon ivish yo'llarining faollashishi yallig'lanishga qarshi sitokinlarning ortiqcha ishlab chiqarilishiga olib keladi, bu esa ko'p organlarning shikastlanishiga olib keladi. Yallig'lanish jarayonida antikoagulyantlarning konsentratsiyas pasayishi va iste'molning ko'payishi tufayli kamaydi. Ushbu prokoagulyant-antikoagulyant nomutanosiblik mikrotrombozning rivojlanishiga, tomir ichidagi qon ivishining tarqalishiga va ko'p organ yetishmovchiligiga olib keldi. Surunkali jigar kasalliklari bilan og'riqan bemorlar epidemiya davrida shifokorlarning e'tiborini kuchaytirishni talab qiladi, chunki ularning kasalligining kuchayishi fonida nafaqat COVID 19 virusli infeksiyani yuqtirish xavfi, balki uning yanada og'ir kechishi ham ortadi.

Shulardan eng ko'p uchrayotgani — tromboz. U ortiqcha vazn, semizlik va qandli diabet kabi metabolik kasalliklardan aziyat chekuvchi bemorlarda ayniqsa, ko'p kuzatilyapti.

Ikinchi xavfli asorat — yurak faoliyati buzilishi. Gap shundaki, virus qon tomirlari, o'pka, yurak va boshqa organlar to'qimalariga kirgach, ularni yo'q qilib,

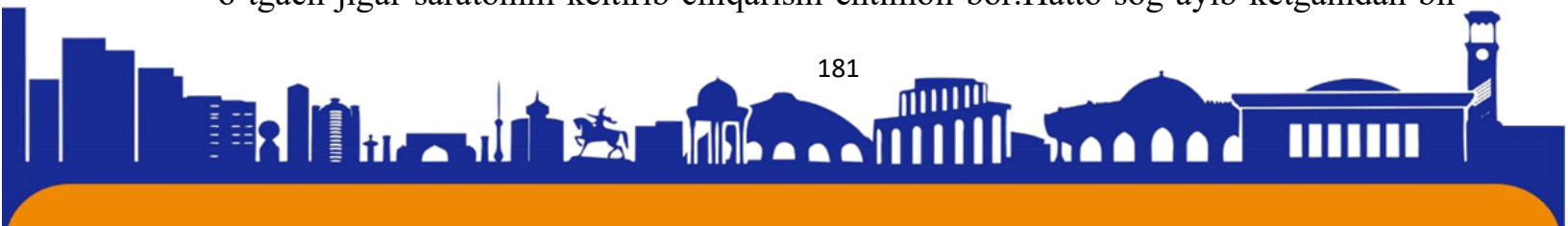

yallig`lanishni keltirib chiqarmoqda. Bu esa, o`z navbatida, miokardit yuzaga kelishiga sabab bo`lyapti. Uchinchi xavfli asorat — depressiya va xotira susayishi. Pandemiya boshlanganidan buyon shifokorlar COVID-19'ni boshdan o`tkazgan bemorlarda xuddi shu alomatlarni qayd etishmoqda. To`rtinchi xavfli asorat — insult. Bu mazkur infeksiya oqibatida miya tomirlarida kuzatilayotgan yallig`lanish jarayoni bilan bog`liq. Beshinchi xavfli asorat — o`pka fibrozi. Koronavirusli pnevmoniyaga chalingan bemorlarda tegishli muolajalardan so`ng, o`pkada chandiqlar hosil bo`lib, bu nafas olish samaradorligi pasayishiga olib keladi. Oltinchi xavfli asorat — son suyagi, elka, tizza bo`g`imlari emirilishi bilan kechmoqda. Oqibatda endoprotezlash amaliyotiga muhtoj bemorlar soni ko`paymoqda.

Rasmiylar infeksiya tarqalishini to`xtatish uchun chora ketidan chora ko`rishi, shifokorlar kasallikni yengadigan dori yoki vaksinani qidirishi (behuda) davomida, biz koronavirus haqida yangidan yangi ma'lumotlarga ega bo`ldik va u haqidagi tasavvurlar o`zgarib ketdi. Avvaliga bu SARS yoki parranda grippi kabi odatiy respirator kasallik bo`lib ko`ringandi, ammo keyinchalik oydinlashicha, koronavirus (uning rasmiy nomi SARS-CoV-2) o`pka, miya, burun-halqum, ko`zlar, yurak, qon tomirlari, jigar, buyraklar va ichaklarga, ya'ni tom ma'noda barcha hayotiy organlarga ta'sir ko`rsatishi mumkinligi ma'lum bo`ldi. Hozirgacha o`tkazilgan tadqiqotlar natijalariga ko`ra, Covid-19 turli alomatlarga ega va kasallikning og`ir turiga chalinganlar uchun uzoq muddatli oqibatlar jiddiy tus olishi mumkin: o`pka to`qimalari bitib qolishi va buyrak ishdan chiqishidan tortib yurak mushaklari yallig`lanishi, aritmiya, jigar shikastlanishi, kognitiv buzilish, kayfiyat keskin o`zgarishi bilan kechadigan psixoz va boshqalar. Kasallikning odamlarga ta'sirini hali uzoq aniqlashtirish kerak, ammo hozirda ushbu kasallikning oqibatlarini hatto uning yengil turiga chalinganlar ham boshdan kechirishda davom etmoqda.

Yana bir muhim savol tug`iladi: SARS-CoV-2 virusi inson tanasida harakatsiz holatda saqlanishi va bir necha yil davomida o`zini u yoki bu ko`rinishda namoyon qilmasligi mumkinmi? Buning hayron qolarli joyi yo`q, deydi shifokorlar, chunki shunday tabiatli viruslar fanga ma'lum. Masalan, odam suvchechak bilan kasallanganidan keyin, uni keltirib chiqargan herpes virusi hech qayerga yo`qolib ketmaydi, u o`nlab yillar davomida jimgina yashirinishi mumkin va qulay vaqtda og`riqli temiratkiga olib keladi. Gepatit B'ni keltirib chiqaradigan virus esa ko`p yillar o`tgach jigar saratonini keltirib chiqarishi ehtimoli bor. Hatto sog`ayib ketganidan bir

necha oy o'tgan sobiq bemorlar ko'zidagi suyuqlikda topilgan Ebola virusi keyinchalik yuqtirganlarning 40 foizida ko'rlikka sabab bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kulyutcina E.R., Tatarchenko I.P., Levashova O.A., Denisova A.G., Drujinina T.A. The interrelationship of indices of homocysteine and genetic polymorphisms conditioning disorders of folates metabolism in healthy population. *Klinicheskaya Laboratornaya Diagnostika (Russian Clinical Laboratory Diagnostics)* 2017; 62 (2): 82-87. (in Russ.). DOI: <http://dx.doi.org/10.18821/0869-2084-2017-62-2-82-87>.

2. Пашенков М.В., Хаитов М.Р. Иммуный ответ против эпидемических коронавирусов. *Иммунология*. 2020, 41 (1): 5–18. DOI: [10.33029/0206-4952-2020-41-1-5-18](https://doi.org/10.33029/0206-4952-2020-41-1-5-18).

3. Головкин А. С., Кудрявцев И. В., Дмитриев А. В., Калинина О. В. Фиброзные изменения сердечно-сосудистой и дыхательной систем после перенесенной COVID-19: вклад факторов иммунной системы и генетическая предрасположенность. *Российский кардиологический журнал*. 2020;25(10):4087. doi:[10.15829/1560-4071-2020-4087](https://doi.org/10.15829/1560-4071-2020-4087)

